

CATALUNYA CAROLÍNGIA: ELS COMTATS DE GIRONA, BESALÚ, EMPÚRIES I PERALADA, DE S. SOBREQÜÉS, S. RIERA I M. ROVIRA, SOTA LA DIRECCIÓ DE R. ORDEIG¹

Continuant l'obra iniciada per Ramon d'Abadal i dirigida per Josep M. Font Rius i Anscari M. Mundó, la publicació *Catalunya carolíngia* treu el seu cinquè volum en dues parts, com anuncia el seu títol, dedicat ara als comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada, tots integrats en el bisbat de Girona.

Fins ara s'han publicat diversos corpus documentals corresponents als comtats de Pallars i Ribagorça (1955), i als d'Osona i Manresa (1999), després del volum general I, dedicat al domini carolíngi a Catalunya, i del II, també genèric, relatiu a la diplomàtica carolíngia. Una tasca que és lenta, molt, si tenim en compte que el projecte es posa en marxa el 1924, quan comença a imprimir-se el volum II. Però cal tenir present la dificultat existent en la recerca i posterior transcripció i ordenació de documentació com la que es publica en aquesta col·lecció (en aquest volum es publiquen 636 documents).

En qualsevol cas, el present volum comença a gestar-se el 1950, com ens explica Anscari Mundó, en plantejar-se Ramon d'Abadal la conveniència de tenir col·laboradors fixos per a assegurar la prossecció de tota l'obra. D'aquesta manera, D'Abadal confia aquesta obra cap a l'any 1958 al difunt professor Sobrequés, ja mort. La tasca, la va seguir el seu fill Jaume Sobrequés i és ell qui va encomanar la realització de la feina a Sebastià Riera i Manuel Rovira. I va ser Ramon Ordeig qui s'encarregà finalment de la revisió dels documents i preparació definitiva d'aquesta edició, amb l'ajut de Núria Aramon.

Al prefaci d'Anscari Mundó segueix la introducció feta per Riera, Rovira i Ordeig, en la qual, després de la bibliografia emprada, es recullen diversos estudis. El primer, d'Ordeig, «Projecció històrica i geogràfica» dels nostres comtats, comença explicant com els primers documents que es publiquen daten de la segona dècada del segle IX. Ja en dos documents de 812 s'esmenten els aleshores comtes de Girona-Besalú i Empúries-Peralada, Odiló i Ermenguer respectivament; i és el 842 quan s'anomenen individualitzadament tots aquests comtats. Precisament s'explica com dins el bisbat de Girona s'instauren dues seus: la de Girona i la d'Empúries, fins que es produeix l'escissió d'aquest darrer territori a finals del segle IX i es resol el 909 suprimint definitivament el bisbat d'Empúries. Ordeig dóna altres dades històriques i geogràfiques dels comtats que ens ocupen que són de gran interès.

Riera i Rovira detallen a «Els elements d'informació» els utilitzats per a elaborar aquesta obra. Així es parla dels arxius malauradament ja desapareguts,

1. Volum V, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2003, II toms, 696 p.

la majoria monàstics, dels quals prové una part de la documentació que es publica; arxius amb uns fons que passaren a d'altres, on es conservaren durant molt de temps, fins que al segle XIX van ser traslladats els uns a l'Arxiu Reial de Barcelona, en aquell moment sota la direcció de Pròsper de Bofarull, i els altres, als arxius de les delegacions provincials d'Hisenda de Girona i de Barcelona. Però és documentació que en la seva major part ens ha arribat de manera molt fragmentària i en general en mal estat de conservació.

Altres fons originals sí que ens han arribat en estat acceptable; són 113, que es conserven en diferents arxius de Barcelona, Vic, Perpinyà i Girona, en el Ducal de Medinaceli de Sevilla, la Biblioteca Nacional de França a París i en altres arxius particulars. Entre aquests documents destaquen tres butlles papals en paper dels anys 892, 897 i 971 (Girona i Vic).

Tenim també els cartularis de l'Arxiu Capitular de Girona (*Llibre Gran de Sagristia Major*, *Llibre Verd* i *Transumpta instrumentorum*) i de l'Arxiu Diocesà de Girona (*Cartoral de Carlemany* i el de Santa Maria de Roses).

S'ha treballat també amb grans col·leccions documentals com són la «Baluze», la «Moreau», la «Doat» i la «Sacra Cathaloniae Antiquitatis Monumenta». I talment amb altres col·leccions d'extrets: el *Llibre de Canalars* de Sant Joan de les Abadesses (s. XV), i les notes històriques del pare Roc d'Olzinelles, amb apunts fets de la documentació existent a l'arxiu de Santa Maria de Ripoll abans del seu incendi el 1835.

A banda, cal tenir en compte privilegis reials (la majoria ja publicats) i altres documents inèdits de fons monacals en diversos arxius.

Riera i Rovira també relacionen les obres de conjunt més rellevants ja publicades amb documentació carolíngia. És el cas de la *Marca hispanica sive limes hispanicus*, de 1688; la *Histoire générale du Languedoc*, publicada entre 1730 i 1745; *España Sagrada* de Flórez, de 1747; *el Viage literario a las iglesias de España* de Villanueva, de mitjan segle XIX; la *Crònica universal del Principat de Catalunya* de Pujades, publicada el 1609; *Los condes de Barcelona vindicados* de Bofarull, de 1836, etc.

Encara els nostres autors es refereixen a diversa documentació falsa o falsificada localitzada i que evidentment s'ha eliminat d'aquesta edició.

Anscari Mundó elabora un altre estudi dins d'aquesta edició, sota el títol d'«Els elements antropònims en català a *Catalunya carolíngia*, v». Amb la minuciositat que el caracteritza, Mundó, a partir dels documents que es publiquen i tal com ja es va fer en el volum IV d'aquesta col·lecció, llista noms antics que han esdevingut cognoms de llinatges actuals; noms introduïts per la tradició cristiana o provinents de la germànica; noms que es llatinitzen; també hi observa alguna reminiscència àrab, etc. Amb els noms i cognoms es pot resseguir, per

exemple, els corrents migratoris entre territoris veïns. Mundó distingeix entre els segles X i XI tot referint-se al fet que en el primer no existeix una grafia ben definida per a escriure els noms, i sí en canvi al segle següent. Però l'aspecte o la qüestió que preocupa particularment Mundó és trobar les formes correctes per a catalanitzar els noms i cognoms que apareixen en la documentació estudiada, atès que en la majoria dels casos no es coneix.

A continuació, es presenta el diplomatarí, amb una «Nota introductòria» de Ramon Ordeig. L'autor ens explica que el diplomatarí conté 636 documents referents als quatre comtats que donen títol a aquest llibre, i en descriu la procedència, a la qual ja ens hem referit en termes més generals; tots estan numerats i ordenats cronològicament. El primer document publicat en extracte (una notícia trobada en un altre document posterior) és de vers el 800, i el darrer, de data indeterminada, però situada entre el 997 i el 1031.

Després dels diplomes, encara hi ha un «Apèndix», on es transcriuen set documents falsos.

Tot seguit s'editen mapes fets per Jordi Bolòs i Víctor Hurtado, tot traslladant la informació geogràfica recollida a la documentació que es publica. Es publica un mapa amb tots els comtats catalans vers l'any 1000, i després ja amb els quatre comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada, indicant-ne els llocs i les viles, les esglésies i els llocs de culte, i fixant-ne les delimitacions, mentre que en un tercer apareixen tots quatre comtats sense fronteres.

Ordeig i Josep Ribas encara publiquen un índex alfabètic de noms, onomàstic i toponímic, que enriqueix considerablement aquest nou llibre.

Pel que fa a la documentació que es publica, es tracta d'actes d'ordre públic com ara els que reconeixen límits dels termes o de les donacions comtals a l'Església o a particulars, vendes i permutes entre particulars, contractes matrimonials, declaracions testimonials processals, actes imperials de protecció d'esglésies i territoris, actes judicials, confirmació de privilegis, disposicions canòniques, butlles papals, infeudaments, etc.

Una obra fonamental per al coneixement històric i jurídic institucional no solament dels comtats als quals es refereix, sinó de tota la Catalunya Vella, des de l'època carolíngia fins a l'erecció dels comtats independents; talment quant a l'organització territorial senyorial i eclesiàstica; a la possessió de la terra (l'aprisió, els aous); a l'organització judicial, etc. Una peça més perfectament assolida, que va omplint els buits existents en la nostra historiografia de l'alta edat mitjana.

Josep Serrano Daura

Universitat Internacional de Catalunya